

PATRICK MODIANO, ESCRIPTOR D'ANIMALS

LA FIGURA DEL GOS EN L'OBRA DEL NOBEL DE LITERATURA

Manuel Peris

Una setmana abans que l'Acadèmia Sueca concedira a Patrick Modiano el premi Nobel de literatura, Gallimard publicava *Pour que tu ne te perdes pas dans le quartier*, la seua última novel·la. Al principi del relat, el narrador diu que el protagonista, un escriptor gran anomenat Jean Daragane, des de feia algun temps havia reduït les seues lectures a un sol autor: Buffon. Hi trobava molt de consol gràcies a la netedat del seu estil i lamentava no haver sucumbit a la seua influència: escriure novel·les que tingueren, com a personatges, animals i fins i tot arbres i flors... Si li hagueren preguntat avui quin escriptor li hauria agradat ser, escriu Modiano, Daragane hauria respost sense dubtar: un Buffon dels arbres i de les flors.

La condició d'escriptor de Jean Daragane, així com aquest nom i cognom, remetien al mateix Modiano per partida doble. D'una banda, perquè el seu nom complet és Jean Patrick i, d'una altra, perquè el cognom es correspon amb el de Kiki Daragane, una jove de qui Modiano va estar enamorat als catorze anys, segons ha explicat en el relat autobiogràfic *Un pedigree*. A més, en *Livret de famille*, relat entre l'autobiografia i l'autoficció, el narrador evoca un bust de Buffon que es trobava sobre la llar del domicili familiar. De manera que la hipersemanticitat, tan constant en la seua obra, li permet ací una vegada més vaporitzar el significat i jugar a l'autoficció: «sóc jo i no sóc jo». Un fet que ens porta a preguntar-nos si també Modiano és un escriptor d'animals i plantes i, si ho és, en quina mesura.

Aquest passatge, en què l'escriptor s'identifica amb el naturalista, ha estat comentat amb humor pel mateix Modiano en una entrevista publicada en *L'Obs* el passat mes d'octubre:

Buffon és un dels autors del XVIII que estimo pel seu llenguatge límpid. M'encanta el llenguatge clar. Ell [Daragane] personifica el pesar que sent per no estar més prop dels arbres, de les flors, dels animals. Jo sóc un escriptor urbà. M'agradaria tenir el talent dels grans novel·listes

russos i anglesos per descriure el camp o el d'André Dhôtel, que fins i tot va aconseguir convertir-lo en surrealista. En el camp podria viure a gust, però em sentiria un malalt, incapaç com sóc de conduir un cotxe, de fer servir un rastell o de caçar un talp... [Rialles.]

Modiano no menteix, fa broma i, això sí, una cosa molt característica en ell, enterboleix les pistes de la seua escriptura, augmentant la nuvolositat del sentit. Perquè, encara que és veritat que el camp, els arbres i les flors amb prou feines apareixen en la seua obra, no és menys cert que, al contrari, la presència animal és d'una obstinada constància.

En efecte, la figura animal recorre tota la literatura de l'autor de *Dora Bruder*, incloent-hi aquest relat de no ficció. La presència d'animals és una constant al llarg de les seues trenta novel·les; però també en un dels seus guions cinematogràfics (*Lacombe Lucien*); en l'únic poema que ha tret a la llum (*28 Paradis*); en els seus tres llibres per a nens (*Une aventure de Choura*, *Une fiancée pour Choura* i *Les chiens de la rue du soleil*, en el qual concretament uns gossos llegeixen amb alegria Buffon); en els dos textos d'encàrrec que ha

publicat (*Le 21 mars, le premier jour du printemps* i *Paris tendresse*); en l'obra per a bibliòfils, concebuda amb el pintor Gérard Garouste, *Dieu prend il soins de bœufs?* i en *Un pedigree*.

El títol d'aquesta autobiografia resumeix la cerca identitària que travessa tota l'obra de Modiano i que, des de les primeres pàgines, recorre als gossos com a símbol. Els dos contes per a nens de Modiano protagonitzats per *Choura*, un gos antropomòrfic, han estat il·lustrats per la seua esposa, Dominique Zehruss, autora de les il·lustracions de *28 Paradis*, que al seu torn ha publicat una autobiografia dels seus anys de joventut amb l'il·lustratiu títol de *Peau de caniche*. Aquesta identificació familiar amb els gossos es manifesta també en altres detalls com el fet que dos dels

«EL PROTAGONISTA DE LA MEUA ÚLTIMA NOVEL·LA PERSONIFICA EL PESAR QUE SENT PER NO ESTAR MÉS PROP DELS ARBRES, DE LES FLORS, DELS ANIMALS. JO SÓC UN ESCRIPTOR URBÀ»

PATRICK MODIANO

seus llibres estiguen dedicats a *Douglas*, un dels gossos de Modiano; o que *Douglas-Douglas* siga el protagonista de *Le chien mythomane*, el primer llibre de Zina Modiano, una de les filles de l'escriptor. Davant de la constatació d'una presència animal tan constant, rica i variada, cal preguntar-se: Per què? A quines experiències vitals i influències literàries respon? I, sobretot, quin és el sentit de l'animalitat en Patrick Modiano, quin paper representa en la construcció del seu món literari i a quines interrogants filosòfiques respon?

En *Un pedigree* diu de sa mare, l'actriu Luisa Colpeyn:

Era una xica bonica de cor eixut. El seu promès li havia regalat un chow-chow, però ella se'n desentenia i el deixava a cura de diverses persones, com va fer amb mi més avant. El chow-chow es va suïcidar tirant-se per la finestra. Aquell gos apareix en dues o tres fotos i he d'admetre que em corprén moltíssim i em sent bastant pròxim a ell.

I unes pàgines més avant, afegeix:

Que el lector em disculpe per tots aquests noms i els que vindran a continuació. Sóc un gos que fa com que té pedigrí. Ma mare i mon pare no pertanyen a cap ambient concret. Tan portats d'ací cap allà, tan incerts que no em queda una altra que esforçar-me per trobar unes quantes empremtes i unes quantes balises...

(Modiano, 2005)

L'estudi de l'animalitat i de l'ús de la figura del gos en la narrativa de Patrick Modiano ofereix una nova perspectiva des de la qual es comprèn millor el sentit d'una obra complexa, infestada de referències transtextuals, la majoria de les vegades ocultes, que respon a una profunda incertesa filosòfica.

La relació de Patrick Modiano amb els gossos parteix d'una doble experiència infantil, vital i literària. Dos dels gossos amb què va tenir una intensa relació li van fer percebre de menut l'experiència de la mort, una per accident i una altra per suïcidi. Aquesta experiència precedeix el trauma de la primerenca mort de Rudy, el seu germà menut, considerada per l'autor mateix com el xoc determinant de la seua vida i la causa de la seua neurosi. Un trauma al qual s'afegeix un profund desarrelament familiar. Els pares se separen prompte i confien l'atenció dels fills primer a estranys amics. Després, el petit Patrick anirà d'internat en internat, fins i tot a París mateix, on viuen uns progenitors que amb prou feines el visiten i escriuen. Aquest desarrelament familiar es projecta sentimentalment en els gossos abandonats i respon a una concepció de la pietat que, des de Rousseau i Bentham, parteix de la constatació de la capacitat de patiment dels animals.

Paral·lelament, els contes de Marcel Aymé aporten al seu imaginari infantil un món en què els animals viuen i dialoguen amb una parella de germanes, Delphine i Marinette, amb les quals el petit Modiano s'identifica

Il·lustració d'un dels contes infantils de Modiano protagonitzat pel gos Choura, *Une fiancée pour Choura*, en la qual el gos contempla la vila i el parc d'estil francès de la baronessa d'Orczy, que ha decidit adoptar-lo. Aquesta sèrie de contes ha estat il·lustrada per l'esposa de l'escriptor, Dominique Zehrfuss.

«L'ESTUDI DE L'ANIMALITAT I DE L'ÚS DE LA FIGURA DEL GOS EN LA NARRATIVA DE PATRICK MODIANO OFEREIX UNA NOVA PERSPECTIVA DES DE LA QUAL ES COMPRÈN MILLOR EL SENTIT D'UNA OBRA COMPLEXA»

FONT: Modiano i Zehrfuss (1987)

juntament amb Rudy, en un univers màgic –en què la compassió entre humans i bèsties és recíproca– i que, al seu torn, es prolonga com un paradís, després perdut, en el somni despert de la seua imaginació de lector. Així mateix, els contes d'Aymé li ensenyen l'ús retòric de les figures animals que posteriorment incorporarà a la seua obra.

A aquesta influència literària s'uneix també la d'un Raymond Queneau, gran «animalier» poèticament i vitalment, que va actuar com a mentor de Modiano durant una adolescència i primera joventut en què s'accentua l'abandó familiar i es trenca, almenys materialment, el vincle patern. En l'únic passatge alegre de la seua autobiografia, l'autor d'*Un pedigree*, assegura que només era de veritat ell mateix quan, com Queneau, «anava tot sol pels carrers buscant els gossos d'Asnières». Asnières és un municipi pròxim a París on funciona des de 1889 el primer cementeri de gossos i gats del món. *Les chiens d'Asnières* és també el títol d'un poema de Raymond Queneau, que Modiano utilitza ací per a referir-se al seu treball d'escriptor, a la seua cerca memorial per a traure de la fossa comuna de l'oblit aquells «*chiens de notre vie*» dels quals parlava en un pròleg als contes d'Aymé. Gossos reals com Jacques o Paul i sobretot Peggy, la gossa que compartia amb el seu germà, que moriria atropellada i a la qual al·ludirà en *Accident nocturne*. Però també gossos metafòrics com els sis milions de gossos exterminats als camps de concentració que apareixen en *La place de l'étoile*; com Dora Bruder («*chiens perdus, enfants abandonnés*»); o com els gossos sense collar, joves sense brúixola, que deambulen per Saint-Germain-des-Prés d'*En el cafè de la joventut perduda*.

■ EL RECURS LITERARI DEL GOS

Així, la figura del gos es converteix en material literari. Primer, en les novel·les del cicle de l'ocupació, mitjançant un ús metafòric en què els gossos representen fonamentalment les víctimes de la guerra. I posteriorment, a partir de *Livret de famille*, s'incorporen a la complexa combinació d'oposicions binàries que, com ha establert Alan Morris, recorre el conjunt de la seua obra. De manera que les bèsties configuren una subxarxa específica d'antinòmies, que podem classificar entorn de cinc dicotomies en què els animals tenen un paper rellevant: semblança/diferència; víctimes/botxins; memòria/oblit; acolliment/abandó; i finalment, la més important de

totes, identitat/alteritat, una antinòmia que reflecteix la principal preocupació filosòfica de l'escriptor.

Aquest bestiari d'oposicions és immens, i per això aquí ens limitarem a posar-ne tan sols un exemple extret de *Livret de famille* sobre el caràcter atzarós del binomi identitat/alteritat, que es fa patent quan un personatge –que resulta ser Faruk, el darrer rei d'Egipte– coneix el cognom del narrador i es peta de riure amb rialla de balena, perquè era el mateix nom d'una marca de cartes amb què jugava al pòquer tot Itàlia, al·lusió amb prou feines velada al cognom de l'escriptor. Faruk decideix anomenar-lo Pòquer i, després de passar amb ell algunes nits i agafar-li afecte, li diu que l'adoptarà (abandó/acolliment, una vegada més) i que abans l'anomenarà Bei. Però qui li ha presentat Faruk és Claude, una amiga que treballa en un cabaret acompanyada de dos caniches blancs que fan voltes al voltant de la ballarina mentre ella fa cabrioles i es despulla.

De manera semblant a Claude, nu davant d'un animal, en aquest cas, una gata, se'ns presenta el filòsof Jacques Derrida en la seua obra pòstuma. Un Jacques Derrida sorprèn per la mirada d'aquella gata que l'observa en silenci i que li fa preguntar-se qui sóc? L'esguard de l'animal que el mira despul·lat li produeix un malestar. Li embarga la vergonya, una vergonya pot ser de tenir vergonya i li fa preguntar-se si aquesta vergonya és com la de la bèstia que no té sentit de la nuesa?, o al con-

trari és la d'un home que guarda el sentit de la nuesa? Llavors torna a preguntar-se qui sóc? i qui és el que sóc? Derrida no contesta, desconstrueix, despulla la tradició filosòfica sobre els animals i, com a bon filòsof, planteja noves preguntes. Només dóna pistes a través de la poesia de Baudelaire i de Rilke, justament dos dels poetes predilectes de Modiano.

Les oposicions binàries aplicades a l'assumpte del gos també estan presents, encara que de manera edulcorada, en els seus llibres per a nens i en les seues col·laboracions familiars, que poden considerar-se d'una banda un scherzo en la simfonia animal que recorre el continu d'una obra i, d'una altra, un avanç de l'herència de sentiments i valors que es volen transmetre als més menuts.

Una simfonia animal en què personatges i situacions s'encavalquen, es repeteixen i es transformen a manera de variacions sobre el tema del gos, en una mena de fuga literària, que enfonsa les arrels en les fugues físiques dels internats de la seua adolescència i en els

«EL DESARRELAMENT FAMILIAR DE L'AUTOR D'UN PEDIGREE' ES PROJECTA SENTIMENTALMENT EN ELS GOSSOS ABANDONATS I RESPON A UNA CONCEPCIÓ DE LA PIETAT QUE PARTEIX DE LA CONSTATACIÓ DE LA CAPACITAT DE PATIMENT DELS ANIMALS»

èxodes de la França de l'ocupació. En aquells desplaçaments —que, com ha explicat Bruno Blanckeman, són també psíquics— la figura del gos, com revelen *Chien de printemps* i *Accident nocturne*, és a vegades un explorador anímic en el deambular del protagonista pels carrers de París, a vegades un psicopomp, un ésser que en les mitologies condueix les ànimes en el seu últim viatge. Un psicopomp en la cerca fantasmagòrica de personatges desapareguts i, de vegades, un doble simbòlic del narrador, quan no del germà mort i, fins i tot, d'ambdós. De manera que la mort del germà, i el temor de ser també ell víctima mortal de l'abandó familiar, s'expressen en l'autoficció mitjançant el record encobridor de la mort del gos de la seua infància.

El desplaçament psíquic en la figura del gos modianesc —ocasionalment també en la dels cavalls i excepcionalment en el lloro— es correspon amb el concepte platònic de la metempsicosi, segons el qual és a través (*meta*) dels cossos (*sôma, somata*) com circula una mateixa ànima. En efecte, la metempsicosi platònica, en la qual hi ha una continuïtat anímica entre homes i bèsties, és una constant entre els personatges de Modiano, començant pel jo narrador de *Livret de famille*:

Només tenia vint anys, però la meua memòria era anterior al meu naixement. Estava segur, per exemple, d'haver viscut en el París de l'Ocupació ja que em recordava d'alguns personatges d'aquella època i de detalls ínfims i pertorbadors d'aquells que no menciona cap llibre d'història.

(Modiano, 1977)

La metempsicosi platònica apareix en tots els desdoblaments de *Chien de printemps*, en un personatge anomenat Jansen que sap d'un altre Jansen mort en un camp de concentració; o en el gos fantasma sobre el qual es projecten les ànimes d'«el meu germà i jo» i en l'elucubració que una ha substituït l'altra. Però sobretot, la metempsicosi platònica s'incorpora a la narració en *Accident nocturne*, on el gos de la infantesa té l'ànima del germà mort i el lloro, la memòria de l'escriptor: «només els lloros romanen fidels al passat».

En Plató no hi ha animals, només hi ha ànimes, perquè la divisió conceptual, com ha exposat Fontenay, s'opera entre vius i no vius, de manera que les bèsties poden ser homes i recíprocament els homes ser bèsties, en virtut d'una continuïtat psíquica de l'animal i de l'humà. Aquesta continuïtat psíquica es fa present en molts passatges de l'obra de Modiano. Oswald, el gos de la protagonista de *Villa triste*, pertany a una raça de dogs alemanys, afligits de

«LA FIGURA DEL GOS, COM A EXPRESSIÓ PROFUNDA DE LA IDENTITAT I DE L'ALTERITAT, ENCORATJA LA INCERTESA FILOSÒFICA D'AQUEST DETECTIU METAFÍSIC ANOMENAT PATRICK MODIANO»

Font: Modiano i Modiano (1994)

A partir de l'estudi de l'animalitat i de la figura del gos en la literatura de Patrick Modiano es pot obtenir una millor comprensió d'una obra tan complexa com la seua. En la imatge, retrats dels gossos de la Rue du Soleil.

melancolia, al punt que alguns se suïciden. Com se suïcida també el chow-chow de la mare de Modiano amb què s'identifica l'autor en *Un pedigree*. Raymond, el gos d'*Un cirque passe*, té, com Oswald, un nom humà, que a més es correspon amb el de Queneau. El mateix Raymond Queneau s'incorpora al relat de Modiano com a membre honorari de la república dels gossos (Modiano, 1996). Amb les seues llepades, Mektoub té capacitat per a tranquil·litzar una xiqueta aterrida pels bombardejos en *Livret de famille*. Per descomptat, un llaurador antropomòrfic com Choura no sols s'enamora, sinó que,

«Arribarà la guerra, els anys cinquanta, seixanta, setanta, vuitanta... I el gos immòbil, amb les orelles ertes, estarà esperant-me en aquell barri que ja no existeix» (Modiano i Brassai, 1990).

a més, parla, llegeix i escriu. Però també pot haver-hi humans, com Monsieur Cabaud (homònim de *cabot*, en català “quisso”), que tinguen gossos entre els seus avantpassats (Modiano, 1994). I com que els gossos tenen ànima, necessiten cementeris com el d’Asnières al qual al·ludeix en *Un pedigree* perquè, quan, de menut, el narrador d’*Accident nocturne* no sabia on soterrar el seu gos, va comprendre «que un home sense paisatge està completament desposseït».

La teoria de la transmigració representa també, com explica Fontenay, que un cos manté sempre una relació de simbolització recíproca amb una ànima, ja que l’encarnació de l’ànima, o si es prefereix la seua animalització, constitueix el seu significat. Però en Plató, ha explicat Poirier, aquesta semàntica de la multiplicitat de les formes és pròpiament fenomenològica en tant que l’animal i les seues formes característiques són

acollits en els diversos sentits que poden considerar-se una «consciència» que transporta allí els seus valors i els seus fantasmes. En l’obra de Modiano, aquests fantasmes –sota la forma de gossos o d’homes sorgits del passat del narrador– es despleguen en molts personatges mitjançant una sèrie de desplaçaments psíquics i formals que enriqueixen el significat del relat, atorgant-los un plus metafísic.

Així doncs, a manera de conclusió, subratllem que l’animalització adquireix en la seua obra un alt valor significat, a través d’una experiència fenomenològica que es manifesta en diversos estats de la consciència i que s’expressa narrativament mitjançant l’ús del gos com a recurs literari. Aquest plus filosòfic i la consideració de l’animal com l’expressió més profunda de la identitat i de l’alteritat, el condueixen a una incertesa filosòfica, a l’enigma de l’incognoscible, al qual, en sintonia amb Derrida, només pot aproximar-se a través d’alguns poetes i que intentarà expressar en la prosa poètica de moltes de les seues pàgines. Unes pàgines en què aquest «detectiu metafísic»¹ anomenat Patrick Modiano deixa sempre obert un gran interrogant: qui sóc? i qui és l’animal que sóc? ☺

NOTA:

¹ L’expressió és de la seua esposa, Dominique Zerhfluss.

REFERÈNCIES

- Blanceman, B. (2009). *Lire Modiano*. París: Armand Colin.
- Derrida, J. (2006). *L’animal que donc je suis*. París: Galilée.
- Fontenay, E. D. (1998). *Le silence des bêtes: La philosophie à l’épreuve de l’animalité*. París: Fayard.
- Modiano, P. (1968). *La place de l’étoile*. París: Gallimard.
- Modiano, P. (1975). *Villa triste*. París: Gallimard.
- Modiano, P. (1977). *Livret de famille*. París: Gallimard.
- Modiano, P. (1981). *Une jeunesse*. París: Gallimard.
- Modiano, P. (1992). *Un cirque passe*. París: Gallimard.
- Modiano, P. (1993). *Chien de printemps*. París: Editions du Seuil.
- Modiano, P. (1996). *Le 21 mars, le premier jour du printemps*. En C. Deneuve, & P. Modiano. *Elle s’appelait Françoise...* París: Canal + Editions.
- Modiano, P. (1997). *Dora Bruder*. París: Gallimard.
- Modiano, P. (2003). *Accident nocturne*. París: Gallimard.
- Modiano, P. (2005). *Un pedigree*. París: Gallimard.
- Modiano, P. (2007). *Dans le café de la jeunesse perdue*. París: Gallimard.
- Modiano, P. (2014). *Pour que tu ne te perdes pas dans le quartier*. París: Gallimard.
- Modiano, P., & Brassai (fot.). (1990). *Paris tendresse*. París: Hoëbeke.
- Modiano, P., & Garoust, G. (il·lus.). (2003). *Dieu prend-il soins des bœufs?* La Combe-Les Éparres: Éditions de l’Acacia.
- Modiano, P., & Modiano, Z. (il·lus.). (1994). *Le chiens de la rue du Soleil*. En T. Ben Jelloun, J. Bourin, B. Clavel, R. Deforges, A. Jardin, J.-M. G. Le Clézio, ...C. Roy. *Raconte-moi la vie*. París: Disney-Hachette.
- Modiano, P., & Zerhfluss, D. (il·lus.). (1986). *Une aventure de Choura*. París: Albums Gallimard Jeunesse.
- Modiano, P., & Zerhfluss, D. (il·lus.). (1987). *Une fiancée pour Choura*. París: Albums Gallimard Jeunesse.
- Modiano, P., & Zerhfluss, D. (il·lus.). (2005). *28 Paradis*. París: L’Olivier/Seuil.
- Morris, A. (2000). *Patrick Modiano*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- Poirier, J.-L. (1978, agost-setembre). *Éléments pour une zoologie philosophique*. *Critique*, numéro spécial «L’animalité».

Manuel Peris. Periodista i màster en humanitats i literatura. Universitat de València.